

I. С. Ковальчук

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного університету «Житомирська політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛОМОВНОГО КОМУНІКАТИВНОГО КУРСУ «SOCIAL ENGLISH STUDIES»

Статтю присвячено пошуку ефективних технологій критичного мислення у формуванні комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей під час вивчення англomовного комунікативного курсу «Social English Studies». Унаслідок теоретичного аналізу досліджуваної проблеми окреслено значущість англійської мови в забезпеченні ефективності процесу формування комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. У зв'язку зі зростаючою необхідністю комунікативної компетентності в сучасному професійному суспільстві зростає роль іншомовної підготовки студентів. Тому відповідно до програми вибіркової дисципліни «Social English Studies» в немовному вищій навчання іноземної мови повинне мати комунікативний і професійно-орієнтований характер. Метою дисципліни є оволодіння студентами технічних спеціальностей високим рівнем комунікативної компетентності, який дає можливість використовувати іноземну мову практично в професійній діяльності, а також задля самоосвіти. Відповідно до програми спеціаліст повинен бути готовий до налагодження міжкультурних наукових зв'язків, участі в міжнародних конференціях, вивчення іноземного досвіду в певній галузі науки, техніки, культури, а також до здійснення ділових і партнерських контактів, що вимагає від фахівців технічних вишів знання іноземної мови.

На основі розглянутих понять «комунікативна компетентність» сформульовано авторське визначення комунікативної компетентності студентів як сукупність знань, умінь і навичок, здатність особистості до їх застосування та досвід, необхідний для ефективного спілкування в певних комунікативних ситуаціях.

Основними ключовими елементами критичного мислення визначено такі: самостійність; етапність; переконливість аргументації; застосування певних прийомів, які в сукупності створюють перевірену на практиці ефективну методологію опрацювання інформації; обґрунтованість.

Технології критичного мислення спиралися на навчальну інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та активності інших із позиції логіки та особистісного підходу з метою використання отриманих результатів як у стандартних, так і нестандартних ситуаціях (мозковий штурм, асоціювання, інтелект-карта – кластер і прогнозування за ілюстрацією).

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, студенти, технології критичного мислення, англomовний комунікативний курс «Social English Studies».

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку політичне, економічне, наукове, спортивне життя всього світу відбувається англійською мовою. Англійська мова визначена офіційною і робочою мовою Організації Об'єднаних Націй, великої кількості самітів і зустрічей глав держав, підписання законів і указів, переговорів і дебатів. Міжнародна торгівля, робота банківської системи, діяльність транспортної системи на суші, на морі і в повітрі здійснюються англійською мовою. Ця мова є живим інструментом спілкування для академіків, докторів наук, учених усього світу. Адаже міжнародні конференції, вивчення світового досвіду та обмін інформацією відбуваються лише з використанням англійської мови [5, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з найбільш важливих якостей компетентного фахівця науковці вважають комунікативну компетентність, що передбачає здатність успішно функціонувати в системі міжособистісних стосунків. Поняття комунікативної компетентності розглядалася такими вітчизняними та зарубіжними ученими, як Н. Ашиток, Ю. Ємельянов, Є. Кузьміна, В. Семенов, М. Заброцький, О. Веретеннікова, О. Добротвор, Р. Якобсон, О. Божович, В. Кан-Калік, М. Гайдеггер та інші.

Проблема розвитку критичного мислення була об'єктом підвищеної дослідницької уваги як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Певний внесок у цю проблему зробили

видатні вчені – Б. Блум, Д. Брунер, М. Верти, Л. Виготський, Дж. Дьюї, Р. Маєр, Ж. Піаже, В. Сухомлинський, П. Фрайре, А. Фішер та інші. Проблема розвитку критичного мислення студентів розглядається у працях таких дослідників, як Т. Воропай, О. Коржуєв, К. Корсак, Т. Олійник, Ю. Стежко, А. Тягло, М. Шеремет та інші [11, с. 191]. Водночас не розкрито можливості технологій критичного мислення у формуванні комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей під час вивчення англомовного комунікативного курсу «Social English Studies».

Мета статті – обґрунтувати доцільність використання технологій критичного мислення у формуванні комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей під час вивчення англомовного комунікативного курсу «Social English Studies».

Виклад основного матеріалу. Як уже було зазначено, однією з найбільш важливих якостей компетентного фахівця науковці вважають *комунікативну компетентність*, що передбачає здатність успішно функціонувати в системі міжособистісних стосунків.

Трактування цього поняття різними науковцями розбігаються. У вузькому розумінні під комунікативною компетентністю розуміють *«здатність організовувати інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами з урахуванням стосунків між ними»* [7, с. 156].

Деякі вчені тлумачать комунікативну компетентність як *«засновану на знаннях та чуттєвому досвіді здатність особистості орієнтуватися в ситуаціях спілкування, вільно володіти вербальними й невербальними засобами спілкуванням, причому наголошують, що така здатність передбачає соціально-психологічне навчання, тобто подальшу можливість навчатися спілкування»* (Ю. Ємельянов) [4, с. 37]; *систему внутрішніх ресурсів особистості, потрібних для ефективних комунікативних дій у широкому діапазоні ситуацій міжособистісної взаємодії. Ці ресурси включають таке: когнітивні можливості людини щодо сприймання, оцінювання та інтерпретації ситуацій; планування людиною її комунікативних дій у спілкуванні з людьми; правила регуляції комунікативної поведінки й засоби її корекції* (Е. Руденський) [10, с. 104]; *«уміння орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях і чуттєвому досвіді індивіда; здатність ефективно взаємодіяти з довкіллям завдяки розумінню себе та інших, ураховуючи зміну психічних станів, міжособистісних стосунків та умов соціального оточення»* (Є. Кузьміна та В. Семенов) [6, с. 23]; *певну інтегральну характеристику спілкування, у якій опосередковано виража-*

ються морально-світоглядні установки особистості, її загальна та професійна спрямованість, рівень комунікабельності (М. Заброцький) [4, с. 37]; *здатність* установлювати й підтримувати необхідні контакти з людьми (Ю. Жуков, Л. Петровська, П. Растянніков) [3, с. 255]; *реалізувати комплекс особистісних можливостей*, а тому є одним із показників психологічної зрілості (О. Холоста) [9, с. 130]; *урізноманітнювати спілкування*, формулювати завдання, розв'язувати конфлікти, уміння взаємодіяти з представниками різних культур, наявності здатності вести переговори (О. Веретеннікова) [1, с. 26].

Багато вчених виділяє різні наукові підходи до розуміння сутності комунікативної компетентності [2, с. 56].

Інформаційний підхід (О. Добротвор, Р. Якобсон) спрямований на вивчення переважно психологічних особливостей прийому та передавання інформації, характеристик комунікатора та реципієнтів, засобів спілкування (як обміну інформацією). Такий підхід дає змогу стежити за ходом комунікативної взаємодії, відтворюючи її схему, але не розкриває її внутрішньої природи й характеру у двосторонньої активності комунікантів [2, с. 57].

Лінгвістичного підхід (О. Леонт'єв, Г. Почепцов), у центрі уваги якого переважно сфера мовної діяльності людини, тобто мовний акт є основою комунікації [2, с. 58].

Діяльнісний підхід (О. Божович, В. Кан-Калік, М. Гайдеґґер) розробляє комунікативну компетентність тільки в діяльності, яка зумовлює здатність індивіда до розв'язання проблем, до цілеспрямованої продуктивної діяльності та кооперації [2, с. 59].

Бачимо, що більшість дослідників визначає комунікативну компетентність через сукупність знань, умінь і навичок, а також розглядає її як здатність особистості здійснювати спілкування як складну багатокомпонентну мовленнєву діяльність, на характер якої впливають різноманітні чинники. Варто зазначити, що всі визначення взаємодоповнюють один одного. Тому можна визначити *комунікативну компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, здатність особистості до їх застосовування та досвід, необхідний для ефективного спілкування в певних комунікативних ситуаціях.*

У зв'язку зі зростаючою необхідністю комунікативної компетентності в сучасному професійному суспільстві зростає роль іншомовної підготовки студентів. Тому відповідно до програми вибіркової дисципліни «Social English Studies» в немовному виші навчання іноземної мови повинне мати комунікативний і професійно-орієнтований характер. Метою дисципліни є оволодіння студентами технічних спеціальностей

високим рівнем комунікативної компетентності, який дає можливість використовувати іноземну мову практично в професійній діяльності, а також задля самоосвіти [5, с. 5].

Технологія розвитку критичного мислення – одна з технологій, яка може вирішити завдання, поставлені в нових стандартах. Мета цієї навчальної технології – розвиток навичок мислення студентів, які необхідні не тільки в навчанні, але і в житті [11, с. 190].

Використані *технології критичного мислення* як мислення вищого порядку спиралися на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших, передбачали розвиток здатності студентів аналізувати навчальну інформацію з позиції логіки та особистісного підходу для використання отриманих результатів як до стандартних, так і нестандартних ситуацій і проблем, а також здатність ставити нові запитання, знаходити аргументи, приймати незалежні продумані рішення.

Основними ключовими елементами критичного мислення є такі: самостійність; етапність; переконливість аргументації; застосування певних прийомів, які в сукупності створюють перевірену на практиці ефективну методологію опрацювання інформації; обґрунтованість [8, с. 174].

Наше дослідження показало, що студенти немовних спеціальностей не намагалися уникнути розв'язання проблем, а, навпаки, є вмотивованими до їх обговорення разом, щоб досягти спільного консенсусу.

У процесі формування комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей під час вивчення англомовного комунікативного курсу «Social English Studies» ми використовували такі *технології критичного мислення*, як «Мозковий штурм», «Асоціювання», «Інтелект – карта – кластер» та «Прогнозування за ілюстрацією».

1. «Мозковий штурм». Технологію колективного обговорення, пошуку рішень було використано під час аудиторних занять і здійснено через вільне накопичення ідей із певної теми, вираження поглядів усіх учасників. Це дало змогу групі студентів використовувати свої інтелектуальні можливості для швидкого та ефективного знаходження спільного вирішення запропонованих комунікативних ситуацій.

Наприклад, на занятті з англомовного комунікативного курсу «Social English Studies» під час вивчення теми «Звичай та традиції англомовних країн» студентам було запропоновано обговорити їхні погляди та ідеї на найбільш незвичні та дивні звичай і традиції англомовних країн.

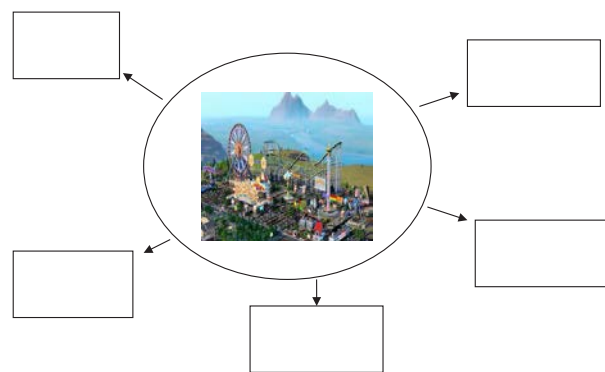
Discuss customs and traditions in English speaking countries [5, с. 53].

2. «Асоціювання». Технологія навчання, яка закликає студентів вільно й відкрито висловлювати свої думки для визначення зв'язків між окремими поняттями, тому сприяє розвитку соціальних, інформаційних, полікультурних компетентностей, спонукає до продуктивної діяльності, саморозвитку, самоосвіти. Технологія передбачає визначення основного поняття, формування переліку додаткових понять, які мають прямий або асоціативний зв'язок із центральним поняттям, та встановлення зв'язків поміж усіма поняттями.

Наприклад, на занятті з англомовного комунікативного курсу «Social English Studies» під час вивчення студентами теми «Світ розваг» було запропоновано пояснити, які види розваг можна знайти у парку розваг для дорослих і дітей, та пояснити чи відвідування таких тематичних парків є корисним та інформативним для підлітків.

What kinds of entertainment do young people like? Do you think young people can learn anything from entertainment? Talk about place, people, clothes, feelings.

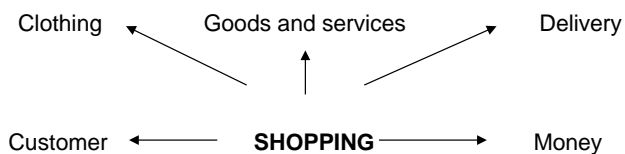

3. «Інтелект – карта – кластер». Це карта пам'яті – діаграма, яка знайомить з ідеями завдання чи іншими об'єктами, які пов'язані і розташовані навколо ключових слів. Ці карти використовуються для створення візуалізації,

структурування і класифікаційності ідеї як допоміжного засобу в навчанні, вирішенні проблем і прийнятті рішень, карти пам'яті допомагають легко запам'ятати інформацію, полегшують візуальне сприйняття і розуміння питання, розкривають інформацію.

Наприклад, під час вивчення теми «Покупки» на заняттях із «Social English Studies» студентам було запропоновано розробити карту пам'яті, пояснивши свої асоціації з теми.

What association does come across to your mind when you hear the word "shopping"? Put the words into columns according to Part of speech [5, с. 63].

e.g. I associate Shopping with Money.

I associate Shopping with Clothing.

4. «Прогнозування за ілюстрацією».

Викладач має показати ілюстрацію до теми обговорення. Студенти мають зробити свої припущення щодо теми та розповісти, що вони знають із цього приводу. Викладач може поставити такі запитання: Як Ви думаєте, що тут зображено? До чого це належить (у повсякденному житті чи до якої галузі/сфери науки тощо)? Яка тема нашого обговорення? Що Ви чули про це?

Наприклад, під час вивчення теми «Подорожі» на заняттях із «Social English Studies» студентам було запропоновано дві ілюстрації та поставлено запитання «Які види відпочинку зазвичай обирають люди та що саме оберете Ви?».

Compare and contrast the photographs saying why you think people choose these different types of holiday. What do you prefer? [5, с. 25].

Висновки і пропозиції. Унаслідок теоретичного аналізу досліджуваної проблеми окреслено значущість англійської мови в забезпеченні ефективності процесу формування комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей.

На основі розглянутого поняття «комунікативна компетентність» сформульовано авторське визначення *комунікативної компетентності* студентів як *сукупність знань, умінь і навичок, здатність особистості до їх застосовування та досвід, необхідний для ефективного спілкування в певних комунікативних ситуаціях.*

Технології критичного мислення спиралися на навчальну інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та активності інших із позиції логіки та особистісного підходу з метою використання отриманих результатів як у стандартних, так і нестандартних ситуаціях (мозковий штурм, асоціювання, інтелект-карта – клас-тер та прогнозування за ілюстрацією).

Подальшої наукової інтерпретації потребують визначення концептуальних засад цього процесу в окресленому напрямі, створення відповідного навчально-методичного забезпечення викладання англійського комунікативного курсу «Social English Studies» закладів вищої освіти, вивчення зарубіжного досвіду його організації.

Список використаної літератури:

1. Веретенникова А.Е. Развитие иноязычной письменной коммуникативной компетентности у студентов в соответствии с Болонским процессом. *Высшее образование сегодня*. 2008. № 5. С. 26–30.
2. Добротвор О.В. Комунікативна компетентність як предмет наукового дослідження. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 3. С. 56–62.
3. Жуков Ю.М., Петровская Л.А., Растянкин П.В. Диагностика и развитие компетентности в общении. Москва, 1990. С. 255–256.
4. Заброцький М.М., Максименко С.Д. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування. Київ – Житомир : Волинь, 2000. С. 37–38.
5. Ковальчук І.С., Сивак О.Б. «Англійська мова» для студентів 3 року навчання. «Social English Studies»: навч.-метод. посіб. для студ. всіх спец. вищ. навч. закл. Житомир : ЖДТУ, 2017 (Серія: «Англійська мова»).
6. Кузьмина Е.С., Семенов В.Е. Коллектив. Личность. Общение: словарь социально-психологических понятий. Ленинград : Лениздат, ред. 1988. С. 23–24.
7. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. / общая ред., ред.-составитель Л.А. Карпенко. Москва : Политиздат, 1985. С. 156–157.
8. Умінська А.П. Формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2017. С. 174–175.
9. Холостова Е.И. Технологии социальной работы. Москва, 2003. С. 130–131.

- 10.Черезова І.О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки.* 2014. Вип 1(1). С. 104–105.
- 11.Ягоднікова В.В. Застосування технології розвитку критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. *Вісник післядипломної освіти.* 2009. Вип. 11(1). С. 190–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2009_11%281%29__26.
-

Kovalchuk I. Usage of critical thinking technologies in forming the communicative competence of students of non-linguistic specialties by means of English-language communicative course “Social English Studies”

The article is devoted to the research of effective technologies of critical thinking in the formation of the communicative competence of students of non-linguistic specialties by means of English-language communicative course “Social English Studies”.

As a result of the theoretical analysis of the problem, the importance of English language is under consideration, and also the process of forming the communicative competence of students of non-linguistic specialties is outlined. Due to the growing need of communicative competence in modern professional society, the role of students’ foreign language training has increased. Therefore, according to the program of selective discipline “Social English Studies”, teaching of a foreign language should be communicative and professionally oriented. The purpose of discipline is to master students of technical specialties with a high level of communicative competence, which makes it possible due to the usage of foreign language in practically professional activities, as well as for self-education. According to the program, the specialist should be ready to establish intercultural scientific cooperation, participate in international conferences, study foreign experience in a certain field of science, technology, culture, as well as business and partnership, which requires knowledge of foreign languages from technical specialists.

On the basis of the considered concepts “communicative competence”, the author defines the communicative competence of students as a set of knowledge, abilities and skills, the ability of the individual to apply them and the experience necessary for effective communication in certain communicative situations.

The main key elements of critical thinking are: independence; stage; persuasiveness of the argument; the usage of certain techniques, which collectively create an effective methodology for the processing of information; reasonableness.

Technologies of critical thinking are relied on learning information, conscious perception of their own intellectual activity and the activity of others from the standpoint of logic and personal approach in order to use the obtained results in both standard and non-standard situations (brainstorming, association, cluster and prediction by illustration).

Key words: *competence, communicative competence, students, technologies of critical thinking, English-language communicative course “Social English Studies”.*